

5. Ефименко Н. Н., Мога Н. Д. Авторские тренажеры в физическом воспитании и двигательной реабилитации детей. Винница, 2011. – 223 с.
6. Ефименко Н. Н., Сермеев Б. В. Содержание и методика занятий физической культурой с детьми, страдающими ДЦП. – М.: Советский спорт, 1991. – 54 с.
7. Мога Н. Д. Коррекция двигательных нарушений у детей дошкольного возраста с детским церебральным параличом: Дис... кан. пед. наук: 13.00. 03; – Защищена 18.01. 2008; Утв. 02. 07.2008. – Одесса, 2007. – 197 с.

The article considers the general methodological positions of the adaptive physical education preschool and primary school age of children with spastic forms of infantile cerebral palsy (CP). An attempt was made to systematize the accumulated experience in the domestic correctional pedagogy of motor rehabilitation of such children by the means of physical education.

Keywords: methodological features, adaptive physical education, correction of motor disorders, spastic forms of cerebral palsy.

Отримано 28.2.2012

УДК 376.42

Д.Е. Науменко

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається проблема шкільної тривожності у учнів молодших класів спеціальної загальноосвітньої школи для дітей із ЗПР. Приводяться дані дослідження шкільної тривожності за допомогою «Тесту шкільної тривожності Філліпса».

Ключові слова: затримка психічного розвитку, шкільна тривожність.

В статье рассматривается проблема школьной тревожности у учащихся младших классов специальной общеобразовательной школы для детей с ЗПР. Приводятся данные исследования школьной тревожности при помощи «Теста школьной тревожности Филлипса».

Ключевые слова: задержка психического развития, школьная тревожность.

Для забезпечення рівного доступу до освіти дітей з особливими освітніми потребами удосконалюється сучасне українське законодавство. В той же час існує багато перешкод на шляху успішного оволодіння знаннями та навичками у загальноосвітній школі дітьми із затримкою психічного розвитку. Передусім вони стосуються особливостей інтелектуального та психофізичного розвитку дітей цієї категорії. Серед них – проблема шкільної тривожності, яка супроводжує дитину протягом усього періоду навчання в школі та може стати суттєвим фактором у незасвоєнні шкільної програми.

Не дивлячись на те, що тривожності присвячена значна кількість робіт, ця проблема не втрачає своєї актуальності, оскільки тривожність є серйозним ризик-фактором для розвитку психосоматичних відхилень і нерідко служить причиною виникнення стресових станів. З тривожністю можуть бути пов'язані причини виникнення шкільних неврозів, утруднення інтелектуальної діяльності, зниження розумової працездатності.

Нами була зроблена спроба вивчення шкільної тривожності у учнів молодших класів спеціальної загальноосвітньої школи для дітей із ЗПР. У дослідженні був застосований «Тест шкільної тривожності Філіпса», модифікований та адаптований для даної категорії дітей. Ця адаптація стосувалася кількості і формулювання деяких питань, що стосуються взаємин між школярами і вчителем. Особливістю і головною перевагою цього тесту перед іншими опитувальниками, є те, що він дозволяє виявити рівень тривожності в різних шкільних ситуаціях, визначити, в яких саме сферах внутрішньошкільних відносин локалізується тривожність і які конкретно форми приймає.

При обробці результатів нами були виділені питання, відповіді на які не співпадають з ключем тесту, які і реєструють прояви тривожності. При обробці підраховуються: по-перше, загальне число невідповідностей по всьому тесту. Якщо воно більше 50%, можна говорити про підвищену тривожність дитини; якщо воно більше 75% від загального числа питань тесту – про високу тривожність; по-друге, число невідповідностей по кожному чиннику тривожності, що виділяються в тесті.

Діагностика молодших школярів із ЗПР за модифікованою нами методикою Бімена Філіпса проводилася індивідуально з кожним учнем. Це було пов'язане з кількома причинами, однією з котрих була можливість спостереження за респондентом. Експериментатором зверталася увага на те, як поводить себе дитина під час опитування, як вступає в контакт з малознайомою людиною (до цього експериментатор проводив кілька групових бесід з учнями, був

присутнім на уроках та на самопідготовці), чи викликають несподівану реакцію якісь питання.

Експериментом було охоплено 22 учня перших класів (12 та 10 школярів) та 12 учнів другого класу. В результаті проведення експерименту були отримані нижчезазначені данні. Загальне число невідповідностей за всім тестом для кожного учня класу наведено в таблицях 1, 2, 3 відповідно для класів.

Таблиця 1

Загальне число невідповідностей для кожного учня 1-А класу

№	Х-члени групи	Кількість невідповідностей	Відсоткове вираження	Рівень тривожності
1	X ₁ (1А)	24	47,04	нормальний
2	X ₂ (1А)	27	52,92	підвищений
3	X ₃ (1А)	29	56,84	підвищений
4	X ₄ (1А)	20	39,2	нормальний
5	X ₅ (1А)	32	62,72	підвищений
6	X ₆ (1А)	23	45,08	нормальний
7	X ₇ (1А)	29	56,84	підвищений
8	X ₈ (1А)	19	37,24	нормальний
9	X ₉ (1А)	28	54,88	підвищений
10	X ₁₀ (1А)	23	45,08	нормальний
11	X ₁₁ (1А)	37	72,52	високий
12	X ₁₂ (1А)	25	49	нормальний

Таблиця 2

Загальне число невідповідностей для кожного учня 1-Б класу

№	Х-члени групи	Кількість невідповідностей	Відсоткове вираження	Рівень тривожності
1	X ₁ (1Б)	24	47,04	нормальний
2	X ₂ (1Б)	39	76,44	високий
3	X ₃ (1Б)	21	41,16	нормальний
4	X ₄ (1Б)	27	52,92	підвищений
5	X ₅ (1Б)	32	62,72	підвищений
6	X ₆ (1Б)	27	52,92	підвищений
7	X ₇ (1Б)	22	43,12	нормальний
8	X ₈ (1Б)	16	31,36	нормальний
9	X ₉ (1Б)	41	80,36	високий
10	X ₁₀ (1Б)	28	54,88	підвищений

Таблиця 3

Загальне число невідповідностей для кожного учня 2-А класу

№	X-члени групи	Кількість невідповідностей	Відсоткове вираження	Рівень тривожності
1	X ₁ (2A)	23	45,08	нормальний
2	X ₂ (2A)	30	58,8	підвищений
3	X ₃ (2A)	21	41,16	нормальний
4	X ₄ (2A)	29	56,84	підвищений
5	X ₅ (2A)	29	56,84	підвищений
6	X ₆ (2A)	26	50,96	підвищений
7	X ₇ (2A)	Не вдалось отримати результат		
8	X ₈ (2A)	42	82,32	високий
9	X ₉ (2A)	24	47,04	нормальний
10	X ₁₀ (2A)	19	37,24	нормальний
11	X ₁₁ (2A)	10	19,6	нормальний
12	X ₁₂ (2A)	39	76,44	високий

Загалом ми можемо бачити, що в кожному класі є діти в яких шкільна тривожність підвищена, висока та знаходиться в нормі. Середній показник рівня тривожності для 1-А класу складає 51,61%, для 1-Б класу – 54,29 %, для 2-А класу цей показник дорівнює 52,03%. Тобто можна сказати, що загальна тривожність кожного класу є трохи підвищеною, проте не більше ніж на 5% від крайньої межі норми.

Наступним етапом обробки отриманих результатів є визначення числа невідповідностей знаків по кожному чиннику (фактору) для кожного школяра. В адаптованій методиці було використано сім факторів прояву шкільної тривожності: загальна тривожність в школі, переживання соціального стресу, фрустрація потреби в досягненні успіху, страх самовираження, страх ситуації перевірки знань, страх не відповідати очікуванням оточуючих, низька фізіологічна опірність стресу.

Кожен з цих чинників визначається сумою невірних відповідей на певні питання. Чинники визначаються за сумою від 5 відповідей до 21. Наведемо отримані результати деяких учнів.

X₈ (2A)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	>75	>75	>75	<50	>75	>75	>50
Рівень тривожності	Високий	Високий	Високий	Нормальний	Високий	Високий	Підвищений

Учениця під час проведення експерименту дуже нервувала, хоча старанно намагалася відповідати на питання. Анамнез дівчини показав, що вона має відхилення в психічному розвитку з раннього дитинства. Батьки страждають алкогольною залежністю і позбавлені батьківських прав, у зв'язку з чим дитина перебуває в інтернаті. Школярка дуже емоційна, часом не може свої емоції контролювати. Ведуча діяльність – ігрова, вчиться погано, на самопідготовці не встигає за класом. За фактором “Страх ситуації перевірки знань” кількість відповідей, які свідчать про тривожність дорівнює 100 %. Єдиний фактор, за яким тривожність була нижча за 50% - “Страх самовираження”

X₁₁ (1A)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	>75	<50	<50	>75	>50	>75	>75
Рівень тривожності	Високий	Нормальний	Нормальний	Високий	Підвищений	Високий	Високий

Дівчина навчається в школі перший рік, до цього перебувала з родичами. Словарний запас обмежений, під час спілкування з іншими (як дорослими, так і однолітками) сором'язлива. Інтерес до навчання проявляє. Під час проведення тестування часто перепитувала експериментатора, інколи довго замислювалася над запитанням. За I, IV і VI критерієм тривожність має високий рівень. Критерій “Низька фізіологічна опірність стресу” налічує 100% відповідей, які свідчать про тривожність. В той же час “Переживання соціального стресу” та “Фрустрація потреби в досягненні успіху” мають рівень тривожності в межах норми.

X₅ (2A)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	>75	<50	<50	>75	<50	>50	>50
Рівень тривожності	Високий	Нормальний	Нормальний	Високий	Нормальний	Підвищений	Підвищений

Загальний рівень шкільної тривожності підвищений. Учень має діагноз “гармонійний інфантизм”. Під час уроків намагається краще за інших виконати завдання, коли щось не виходить – засмучується. До експериментатора був відкритим, проявляв зацікавленість в опитуванні, намагався зазирнути в протокол. Проте, за фактором “Страх самовираження” має 100 % рівня тривожності, що свідчить про психологічне витиснення цієї позиції. Має високий рівень тривожності за I фактором. За факторами II, III і V рівень тривожності відповідає нормі.

X₁₀ (1Б)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	>75	<50	<50	>50	>75	>50	<50
Рівень тривожності	Високий	Нормальний	Нормальний	Підвищений	Високий	Підвищений	Високий

Страждає на ЗПР соматогенного характеру, часто хворіє. Може по хворобі пропустити близько половини занять в чверті. Інфантильна, виглядає молодше свого віку. Рівень загальної тривожності підвищений. Має низькі рівні тривожності за факторами “Переживання соціального стресу”, “Фрустрація потреби в досягненні успіху”. В той же час перевірка знань викликає підвищену тривогу.

X₈ (1А)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	<50	<50	<50	>50	<50	0	<50
Рівень тривожності	Нормальний	Нормальний	Нормальний	Підвищений	Нормальний	Нормальний	Нормальний

Загальний рівень шкільної тривожності школярки становить лише 37,24% (19 невідповідностей). Діагноз – ЗПР церебро-органічного генезу. Зацікавленість в навчанні дівчина не проявляє, на уроці не може себе контролювати (може з нічого розсміятися, закричати). Спостерігається явна гіперактивність. За фактором “Страх не відповідати очікуванням оточуючих” усі відповіді співпали з ключем (0 невідповідностей). Лише за фактором “Страх самовираження” має підвищений рівень тривоги. Усі інші показники відповідають нормі.

X₁₁ (2А)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	<50	0	<50	<50	<50	<50	<50
Рівень тривожності	Нормальний	Нормальний	Нормальний	Нормальний	Нормальний	Нормальний	Нормальний

Має найменшу кількість невідповідностей серед усіх опитуваних учнів (10). Хлопець емоційний, активний, в навчанні зацікавлений. Користується повагою з боку однокласників. Проявляє талант у малюванні, яке йому дуже подобається. За фактом переживання соціального стресу має нульовий показник. За усіма іншими факторами тривожності його відповіді також свідчать про дуже низький рівень шкільної тривожності.

X₂ (1A)

№ фактору	I	II	III	IV	V	VI	VII
Показник	>75	<50	<50	>50	>50	>75	<50
Рівень тривожності	Високий	Нормальний	Нормальний	Підвищений	Підвищений	Високий	Нормальний

Дівчина страждає на затримку психічного розвитку психогенного походження. Має молодшу сестру, яка навчається у підготовчому класі. Високий рівень тривожності має місце при відповідях на питання факторів “Загальна тривожність в школі” та “Страх не відповідати очікуванням оточуючих”. Проте разом з цим було виявлено, що дівчина має рівні тривожності, які відповідають нормі за критеріями II, III, VII. При проведенні експерименту відволікалась, проте при проханні повернутися до дії продовжувала відповідати на питання тесту.

Аналізуючи дані, отримані під час дослідження ми можемо констатувати, що переважна більшість дітей із ЗПР конституційного походження мають низький рівень шкільної тривожності. Це можна пояснити тим, що діти, у зв'язку з особливостями свого психічного розвитку, не до кінця розуміють свій шкільний статус. Рівень відповідальності за шкільні обов'язки знаходиться на низькому рівні. Діти із затримкою психічного розвитку соматогенного генезу навпроти, мають підвищений та високий рівні шкільної тривожності. В уповільненні темпу психічного розвитку цих дітей значна роль належить стійкій астенії, що знижує не лише загальний, але і психічний тонус. На нашу думку несприятливі умови виховання дітей із ЗПР психогенного походження стали причинами того, що більшість цих дітей мають підвищений рівень тривожності. Якщо ж казати про дітей із церебрально-органічною затримкою, то в цьому випадку більшість дітей мають занижений рівень шкільної тривожності. В той же час є окремі діти у яких показник тривожності сягає близько 70% відповідей.

Таким чином, отримані результати виміру проявів шкільної тривожності в дітей із ЗПР дозволяють виділити наступне: діти із затримкою розвитку проявляють різні рівні шкільної тривожності в залежності від певного фактору. Найбільше негативних відповідей спостерігалось у дітей з приводу загальної тривожності в школі.

Список використаних джерел

1. Большой психологический словарь / Сост. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
2. Виховання дитини зі зниженим інтелектуальним розвитком в умовах сім'ї / За ред. Т. В. Сак. – К.: Науковий світ, 2008. – 156 с.

3. Зотова Ф. Р. Сравнительный анализ школьной тревожности учащихся школ разного типа // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 163-168.
4. Кисова В. В., Конева И. А. Практикум по специальной психологии. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.
5. Прихожан А.М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст. – СПб.: Питер, 2009. – 192 с.

In this article is examined the problem of school anxiety for children with delay of psychical development. These researches over of school anxiety are brought by means of «Fillip's test of school anxiety».

Keywords: Delay of psychical development, school anxiety.

Отримано 24.2.2012

УДК 376.064-056.313-053.4

І.М. Омельченко

ПРОСТІР КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ: СТРУКТУРА, ЧИННИКИ НЕДОРОЗВИТКУ, УМОВИ ФОРМУВАННЯ

У статті автором проаналізована структура, чинники недорозвитку та психолого-педагогічні умови формування простору комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: комунікативна компетентність, простір комунікативної діяльності, чинники недорозвитку, взаємини, дошкільник із затримкою психічного розвитку.

В статье автором проанализирована структура, факторы недоразвития и психолого-педагогические условия формирования пространства коммуникативной деятельности дошкольника с задержкой психического развития.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, пространство коммуникативной деятельности, факторы недоразвития, взаимоотношения, дошкольник с задержкой психического развития.